

ALBERT LEON (1883-1953)

Bilbo, 1983-VII-29

P. Lafitte

Nola egin nituen Albert Léon euskalzalearen ezagutzak nahi baduzue jakin, huna aintzinsolas gisa.

1926-an Uztaritzeko Semenari berria ideki zenean, jaun apezpikuak horrat ekar-arazi ninduen erakasle gisa. Urriaren erditsutan Saint-Pierre jaun apezpiku beharra etorri zitzaitan aratsalde batez laguntza-keta.

Ba omen zen Baionako lizean Albert Léon izeneko filosofia erakasle itsu bat euskalzalea. Gizagaixoak asko liburu bazituen Braille idazkeran eginak, bainan bere ikerlanetako beharrenak ez ziren molde hortakoak: orduan norbaitek behar ziozkan irakurtu. Etxekoek irakurtzen ziozkatzen frantsesez eta ingelesezkoak, bainan ez haren andreak ez alabek ez zezozken irakur ez euskara, ez alemana, ez espainola. Katedraleko Etcheverria jaun apez elizazainak egiten ziozkan gaztelerazko irakurtzeak, Saint-Pierre kalonjeak aldiz aleman eta euskarazkoak; bainan apezpikuteian bazuen engoitik sobera lan irakur-aldi horieri jarraikitze eta galdetzer a heldu zitzaitan ea ordezkatzan ahalko nuenetz ortzegun aratsaldetan. Ez nezoken baietz baizik erran euskaralal bildu ninduen jaun maitagarriari eta horra ni Albert Léon-en itsu-mutil.

Ez zitzaitan batere dolutu. Gizon jakintsun eta ohartzalea zen biziki: irakurriak nola ez zituen, adi-arauka, berak argitzen ala berdin jorratzen eno-netan. Bertzalde alegera zen, dena zirta eta oroitzapen jostagarri. Adibidez, Lévy-Bruhl filosofoaz erran zautan behin: “Lévy Brûle mais n’éclaire pas!”, hots “erretzen zuela bainan ez argitzen”. Itsu baten ahotik hitzak ez zuen grazia eskasik.

Bertze aldi batez, Schuchardt-en eritzi batzu ilunkara iduritzen baitzaizkon, erran zautan: “segur naiz gizon horrek ez duela bere golkoa hustu eta baduela oraino hainitz erakaspn berri jalgi ez duenik. Fantesi azko artikulua batez kitzikatu gogo dut; bere onetik atera-razten badut, joka nezake miresgarriak jaliko dauzkula”.

Hala hala aipatzen zautan behar zuela Aita Saindua bortxatu Andre dena Mariaren Erregetza erabakitzerat, liburuxka bat eginez “erregetza” horren kontra.

Noizetik noizerat gomitatzen ninduen bere etxekoekin bazkaltzerat eta hor ere ez zen tristeziarik. Haren andrea ere kultura handikoa zen eta mihi-azpikoa ongi pikatua zioteten.

Halako batez nausiak galdegin zautan ea Uztaritzen morala erakusten ginenuetz. Nik baietz eta harek berehala:

– Zuen gazteri erakasten ote zaie *politeleia*?

– *Politeleia*? Barkatu, jauna, hitz hori ez dut ezagutzen.

– Grekotik ateraia da: erran nahi du, zerbait egiterakoan, hortarako gure xedeen ugaldu eta aberastea. Badakikezu xedek, onak diren ber, gure eginkizun garbiak baliostatzen dituztela. Eman dezagun ikasle bat bere idazlanari buruz: nahi badu lehenik bere eginbidea bete; bigarrenik lan on batez erakasleari plazer egin eta nota eder bat irabazi; hirugarrenik nota hortaz etxekoeri kausitu; laugarrenik lanari esker bere etorkizuna apailatu, gero norbait izaiteko eta gizartearen onetan bizitzeko, Ikusten bide duzu ikasle horrek lan bakar batez, xedek direla kausa, merezimenduak metatu dituela.

Andereak irri on batekin erran zion:

– “Albert! Albert! girixtinotu zinen, bainan judu erro zenbait gelditu zauzkitzu: kapital ttipienaz nahi duzu interes handiena bildu!”

Albert Léon-ek pollita kausita zuen emaztearen arralleria eta aintzina solastatu ginen alegeraki bertze gai batzuez.

Horra nolako giroan iragaiten ziren gure irakur-aldiak.

1927-ko Azaroan itzuli nintzen Tolosarat eta egun batez Albert Léon etorri zitzaitan *Institut Catholique* ikas-etxerat, bisitatu nahi zuela hiria eta harritu ninduen bere ohartasun handiaz, karrketan gaindi. Galde egin nion, astia zukenean, zenbait orrialdetan idatz zitzan itsuen psikologiaz zituen eritziak. Ez zauzkitan igorri 1930-ean baizik. Ez ditut oraino agor-arazi. Bertze aldi batentzat begiratzen ditut.

Ordu bide da berezikiago mintza gaitzen Albert León euskalzaleaz.

Bordalen sortu zen 1883-an burraso juduetarik. Begietako gaitz batek sei urtetan osoki itsutu zuen; doi doia oroituko da kolore zuria, horia eta ferdea ikusirik.

Halere lehenik etxekoak eta geroxago emazteak beren buruaz axolatu gabe, gostaia gosta lagundu zuten eskola handieneri jarraikitzea, batxiler, lizentziatu, agregatu gradoak gazte-gazterik iragan baitzituen.

Vendée eskualdeko La-Roche-sur-Yon hiri nagusian, lizeoko filosofia erakasle izendatu zuten. Han eskola egiteaz bertzalde doktoragoa aapailatu zuen, bi tesisekin: lehenaren gaia zen: *les éléments cartésiens de la doctrine spinosiste sur les rapports de la pensée et de son objet*. Bigarrenarena: *une pastorale basque: Hélène de Constantinople d'après des documents inédits*

avec textes et traduction. 1908-an agertu zen lehena, 1909-an bigarrena. Bigarrena zaiku hemen aipagarri. Liburu gotor bat da (26-17 cm). 525 orrialde dauzkana.

Albert León-ek eskerrak diozka J. Vinsoni zeren haren liburuek eman baitiote gai horri lotzeko asmoa: bainan aitor du Hérèlle jaunak laguntza handia eman diola. Bertzalde Baxenabartar Bidegain errient batek irakurri diozka *Helenari* datxizkon eskuz idatzi sei pastoralak.

Huna nola zatikatua den lan hori:

Ehun bat orrialdetan aipatuak zaizku pastoralen iturburuak, idazleak, emailleak, emankizunak eta gelditzen diren idatzien berriak.

Gero *Helenaren* ipuiaz egin diren bi liburu aipatuak dira: batto olerki moduan XV. mendekoa: "*Chronique Delaine*". Bertzea hitz laxoz egina: "*Le Roman de la belle Hélène de Constantinople*", XVI. mende azkenekoa.

Bixtan da bi idatzi horiek dakartzatela euskal pastoralek aipatu gertakari gehienak, nahiz xehetasun batzu bertze nonbaitik atera dituzketen, non ez dituzten euskaldunek berek asmatu.

Gero Albert León-ek emaiten du ikertu dituen sei eskuz idatzi pastoralen berri: biga Parisekoak dira; biga Bordalekoak; batto Urdiñarbekoa; bertze bat Baionakoa. Osoena Pariseko n.132 delakoa izanez, haren bidez 76 orrialdetaz erakusten du nola euskaldunek kondatu duten Helona-ren ixtorioa. Bainan segidan salatuak saizku bertze idazkietan aurkitzen diren berezitasunak: orotarar 1500 berset baino gehiago aurkitzen dira beren frantses itzulpenarekin.

Azken kapitulu batean ikertua da pastoraletako euskara, bere adizkera zehar eta hitz erdaldunekin; mintzaera eta bertsolaritza ere aztertuak daude beren on-gaitzekin eta askatasun handiarekin.

Hots, nahiz liburu hau agertuz geroz eta Hérèlle hilez geroz pastoralek bide berri batzu hartu dituzten, uste dut irakurtzekoak direla Albert León zenaren oharpenak, mende hunen hastapenean antzerki euskaldun ohidurez konturatzeko.

Hérèlle jaunak Baionako lizeoan filosofia erakasten zuen. Irakaskuntza utzi zuen literaturari lotzeko eta orduan haren ordain etorri zen erakasle Albert León Baionarat. Memento hortan euskaltzale batzuek eraiki zuten *Cercle d'Etudes euskariennes* izeneko biltzarño bat. Hor kausitzen ziren Julio de Urquijo, Georges Lacombe, Pierre Broussain, Henri Gavel, Maritin Landerretche eta abar. Heietarat bildu zen Albert León ere. Hiriart-Urruty kazetariarekin elaire zen eta euskaraz mintzatzeko aukera guziak bilatzen zituen.

Gogotik irakur-arazten zituen euskal aldizkariak eta hizkuntzalarien lanak. Berak ere atseginekin idazten zuen euskal gaiez: etimologiak laket

zaizkon hala nola gramatika auziak. Historiazalekin bila zabilan noiztik jarriak ziren Euskaldunak orai bizi diren lurraldean, edo nola girixtinotasuna sartu zen heien artera. Hemen gandiko ohiturez ere zer nahi jakin-nahiz zen.

Ikus ditazke haren artikulu gehienak agerkari hauietan:

Bulletin de la S. S. L. A. de Bayonne, 1931, 2II, 344-350.

Congrès de l'Union historique, 1912, II, 35-52.

Euskalerrriaren Alde, 19II, 174 sq; 207 sq.

Eusko Yakintza, 1947, I, 121-144

1948, II, 347-357.

Gure Herria, 1921, I, 446-461.

1926, VI, 50-56.

1928, VIII, 142-157; 270-280.

1929, IX, 561-573.

1930, X, 33-49.

1932, XII, 524-536.

R. I. E. V., 1909, III, p. 468.

19II, V, 472-493.

1913, VII, 428-438.

1925, VXI, 68-73; 343-344.

Revue Philomatique de Bordeaux

1906, IX, 385-409.

1921, XXIV, 62-72.

Albert Léon hil zen 1953-an bere alaba baten etxean, bere 70. urtean.